

o dobre a zle. K väčšine čarovných prírodných úkazov a pamiatok na území Prešovského kraja sa viažu rôznorodé povesti a legendy, z ktorých sa mnohé opierajú o reálny historický základ. Objavte pôvab dávnej histórie prerozprávanej neortodoxným spôsobom a miesta, ktoré navštívite, sa pre vás stanú raz a navždy nezabudnuteľnými.

ROZPRÁVKOVÝ KRAJ

LOMNICKÝ ŠTÍT

Kde sa vzala Smokovecká kyselka?

Pod Lomnickým štítom, na mieste, kde sa dnes nachádza najstaršia tatranská obec, Starý Smokovec, rozprestieral sa kedysi iba les. Obývali ho hutníci, ktorí tu tavili železnú rudu. Život mali neľahký. Pracovali neúnavne a v ťažkých podmienkach, ale na hutnícky chlebič si iba s veľkou námahou zarábali a o tom, že by boli žili v blahobyte, nemôže byť ani reči. Lomnickému hutníckemu spoločenstvu šéfoval čestný a rozvážny majster Gerhart. Prácu a plácu medzi svojich mužov rozdeľoval spravodlivo, kto pracoval a plnil si povinnosti, mal právo sa k veciam vyjadrovať a o niečo žiadať. Raz pri večeri prítúlalo sa ku skupine hutníkov ufúľané chlapča. Volal sa Maľko Rakyta. Rodinu mu zjari akási pliaga skántrila a odvtedy sa ako sirota ťažko svetom pretĺkal. Uľútilo sa majstrovi Gerhartovi zúboženého chlapca a keď ho nakrmil a napojil, ponúkol mu miesto hutníckeho učňa. Do hôr Maľka nebrali, na ťažbu a tavenie rudy mu ešte sily nestačili, pri drhnutí hrncov a praní

košiel im však bol užitočný a svoju prácu si vykonával zodpovedne. Jeho detské šibalstvo veľmi učarovalo patrónovi lomnických hutníkov, dobrosrdečnému škriatkovi Zmokovi. Dlho, predlho už pozoroval neľahký život statočných mužov a veľmi sa mu ich uľútilo. Vyhľadal preto strážcu Lomnického štítu Belana a žiadal ho o pomoc. Dobrotivý Belan v bieloskvúcom plášti ho od jeho zámeru veľmi odhovárал. Za dlhý čas, čo zhora kolobeh ľudského života pozoroval, už ľudí veľmi dobre poznal. Neraz bol veru svedkom toho, ako peniaze aj toho najstatočnejšieho človeka na lotra a ľahťikára premenili. Škriatok Zmok však toľko naliehal a toľko sa za svojich hutníkov zaručoval, že Belan nakoniec privolil a Zmoka za pat-

róna lomnických hutníkov ustanovil. Zmok si za nástroj pomoci hutníkom zvolil svojho obľúbenca Maťka. Keď sa raz vracal z dediny, vnukol mu, aby sa zastavil v Mengusovskej strážnici a žiadal o prijatie u samotného kapitána. A čuduj sa svete, ten nielenže ho prijal, ale ho aj domov poslal s veľkou objednávkou pre jeho vojsko. Hutníci už odvtedy o zákazky nikdy núdzu nemali. Vojsko potrebovalo toľko železa, že majster Gerhart musel stále nových a nových hutníkov najímať, aby všetku prácu postíhali. No stalo sa, čo Belan predpovedal. Čím viac hutníci mali, čím blahobytnnejšie si mohli žiť, tým boli nespokojnejší. Mnohí z nich zárobky

prehrali v hazarde alebo prepili v krčme. Tí, ktorým sa peniaze najrýchlejšie míňali, závideli tým, ktorí ich zveľaďovali a požadovali stále viac a viac. Za chrbtom majstra Gerharta ohovárali, intrigy spriadali, aj sa mu otvorene vysmievali. Len Maťko Rakyta zostal verný svojmu dobrodincovi. Keď už sa Belan tejto nepravosti nemohol prizerať, rozhneval sa a dupol svojou bielou čižmou. Od toho dňa to s hutou šlo dolu vodou, až jedného dňa oheň pod taviacimi pecami navždy vyhasol a zbedačení hutníci sa rozpáchali po svete. Len Maťka Rokyta pliaga obišla. Keď zavreli hutu, prechádzal sa v tunajších lesoch a objavil prameň s chutnou vodou, ktorá blahodarne pôsobila na zdravie. Každý, komu kyselku z lesov doniesol, zázračne pookrial a Maťko nikdy nemal núdzu o živobytie. Takto ho Belan odmenil za statočnosť, čisté mravy a úsilie konať dobro. Prameň so smokoveckou kyselkou možno v Tatrách nájsť dodnes. Smokovčania nad ním postavili altánok a radi si tu v lone krásnej prírody prídu posediať.

Smokovecká kyselka

Najstaršia písomná zmienka o liečivých prameňoch pochádza z roku 1764. Boli vraj jedným z dôvodov, prečo sa tu v druhej polovici 18. storočia začali vo vyššej miere usádzať ľudia, až kým tu v roku 1793 nezaložili najstaršiu tatranskú osadu Starý Smokovec. Smokovecká kyselka

má vysoký obsah železa s pH 3,4. Prameň je dostupný pešo alebo na bicykli zo stanice Starý Smokovec. Pookriati a osviežení môžete od neho pokračovať po náučnom chodníku Po stopách histórie v Smokovcoch. Z vyhlídky na konci chodníka môžete obdivovať krásu okolitých tatranských štítov.

HRAD BREKOV

Rozhnevaný čierny kôň

František Barkóci, brekovský hradný pán, mal povest krutého feudála. Ku svojim koňom sa vraj choval lepšie ako k poddaným. Týral ich všakovakými dômyselnými spôsobmi, nútil ich robiť na panskom od rána do mrku, o svoje chatrné políčka sa tak len po nociach a pri svite mesiaca s vypätím posledných síl mohli starať. Ne-dajbože, ak niektorému z nich zišlo na um nahlas sa ponosovať! Čakal ho výprask na dereši. V Brekove žil v tom čase sedliak

Mišo. Bol veľmi šikovný a dobre sa mu darilo. Za ušetrené peniaze si kúpil krásneho koňa a sám si k nemu aj voz zmajstroval. Koňa i voz mu všetci závideli, najviac však Barkóciho pandúri. Vymysleli si teda, že sedliak koňa ukradol z panských stajní. Mišo skončil na dereši a koňa mu vzali. Potupený sedliak v návale hnevu svojho pána prekliat. V nasledujúcu noc zastihlo Brekov zemetrasenie, hrad sa zrútil a v jeho rozvalinách našli smrť všetci, vrátane krutého pána. Onedlho ľudia z podhradja

začali vídať obchádzať zvyšky hradného múru čierneho koňa. Vraví sa, že je to duch Františka Barkóciho, ktorého sedliak Mišo svojou kľatbou premenil na koňa. Prechádza sa vraj dodnes ruinami svojho hradu a občas počuť jeho zlovestné erdžanie.

Stredoveký hrad Brekov vyrástol v 13. storočí na uhorsko-poľskej ceste. V polovici 15. storočia bol posilnený jeho fortifikačný systém a nakrátko zohral významnú úlohu vo vnúropolitických zápasoch. V roku 1466 sa pod jeho hradbami odohrala bitka medzi vojskom Mateja Korvína a poľského kráľa Kazimíra IV. V rokoch 1484 - 1488 patrila hrad šľachtickému rodu Zápoľských, ktorí ho ďalej budovali. Jeho ďalší majiteľ, František Kendy, sa pridal k protihabsburgskej opozícii, čo spôsobilo, že hrad kráľovské vojská po jeho dobytí v roku 1558 zbúrali. V roku 1575 ho nechal opraviť Mikuláš Drugeth, povstalecké vojská ho však v roku 1644 opäť takmer kompletne zničili. Kameň po kameni sa hrad rozpadával v záplave vln protihabsburgských stavovských povstaní. K zachovaným častiam patrí dnes vstupná brána a vstup na vrchné nádvorie. V ruinách možno pozorovať zvyšky obytnej časti hradu s oblúkovitými miestnosťami a časťami okenných oblúkov a dverí. Zaujímavým artefaktom je dverový kamenný rám s latinským nápisom „Si Deus pro nobis quis contra nos“ (Ak je Boh s nami, kto môže byť proti nám).

KRIVÁŇ

Povešť o prvej tatranskej zlatokopke

V tatranskej osade Štrba žil povozník Krištof Špán. Štrbania boli vychýrení povozníci, no Krištof nad nimi šikovnosťou a snaživosťou ešte vyčnieval. Vďaka tomu získal patričnú úctu a nadobudol značný majetok. Priveľa času však trávil na cestách a tak sa stalo, že keď sa mu na sluchách zjavil prvý sivý srieň a vlasy na hlave mu začali rednúť, bol ešte stále slobodný. Keď sa po okolí rozniesol chýr o tom, že majetný a statočný Krištof sa začína po neveste obzerať, podávali si u neho kľučky všetky dedinské dohadzovačky. Najhubatejšia a najneodbytejšia

z nich, istá Judita Hrubová, mu zo všetkých síl núkala akúsi Helenku Turiakovú. Poznal ju Krištof pridobre, vedel, že dievča je síce chudobné, ale vedel aj to, že svojím zrakom na nej veru neraz so záujmom spočinul. Trochu ho omínilo, že je o dvadsaťpäť rokov od neho mladšia, ale keď mu Hrubová prízvukovala, že i on sa Helenke páči, podvolil sa a popýtal ju o ruku. Zanechal povozníctva a sústredil sa na svoje hospodárstvo. Manželia si spočiatku nažívali ako hrdličky a na Helenkinom správaní nič zvláštneho nebolo. Priveľmi však ona myslela na to, ako by sa

chcela stať vážnou gazdinou, všetkých dirigovať a do pekných hábov sa obliekať. Na to však musela opraty z mužových rúk vytrhnúť. Uchýlila sa teda k typickej ženskej ľsti a pod záplavou medových slovíčok ho prinútila, aby usadnutý spôsob života opustil a vrátil sa k povozníctvu. Kým jej muž cesty-necesty brázdil, milencov si do zadnej izby vodila, so služobníctvom zle zaobchádzala a keď Krištof ochorel a na následky zlého prechladnutia zomrel, netrvalo veru dlho a opäť sa vydala. Koloman Štrnga bol mladší a driečny, ale zlej povahy. Hospodárstvo

premenil na krčmu, kde každému, kto mu bol kamarátom zadarmo ulieval, sám sa do nemoty opíjal a zlatku za zlatkou celé Helenino dedičstvo dolu gágorom splachoval. Keď už nič nezostalo, nechal Helenu Helenou a zdúchol. Onedlho všetko, čo Helene zostalo, rozpredali v licitácii. Musela opustiť svoj domov s prázdnyimi rukami, opustená, ohrdnutá a hoľá ako palec. Jej príbeh rozniesol po okolí vánok z Kriváňa a pastieri, čo pod vrchom ovce pásli, ho votkali do svojich piesní, aby sa zlým ženám dostalo včas ponaučenia.

Kriváň so svojou výškou 2 494,7 metrov nad morom za svojimi spolupútnikmi výškou výrazne zaostáva. V tatranskom horskom reťazci mu patrí iba siedme miesto, no pre obyvateľov Slovenska je mimoriadne dôležitým symbolom národného povedomia a identity. To je aj jeden z dôvodov, prečo jeho obraz od roku 2005 môžete nájsť na zadnej strane slovenských euromincí s nominálnou hodnotou jeden, dva a päť centov. Kriváň na prvý pohľad zaujme svojím atypickým tvarom so zahnutým vrcholcom. Strážcom Kriváňa je Modroň, odedý do krásneho modrého plášťa, ktorý mení farby podľa nálady svojho pána. To je dôvod, prečo modrastý svit vyžarujúci zo štítu má niekedy belasý, inokedy atramentový nádych. Keď je Kriváň sfarbený na tmavo, dáva vraj Modroň ľuďom na známosť, že je z ich správania

smutný. Naopak, keď k nemu prichádzajú ľudia s dobrým srdcom a veselou mysľou, víta ich jeho belasý vejúci plášť. Krivý vrcholec štítu má vraj ľuďom pripomínať, že pravda je vždy len jedna, aj keď sa vždy nájde niekto, kto ju rád kriví. Iná legenda hovorí, že bol kedysi rovnako priamy a vznešený ako susedné štíty. Potom však o jeho vrchol narazil unavený anjel a končiar zlomil.

Ilona sa utiahla do bezpečia do ďalekého Sedmohradska. Kým opustila hrad, zavolala si k sebe služobnú a kľúčiariku Trúdu a zverila jej veľké tajomstvo. Keby sa jedného dňa hradný pán objavil na hrade, znamená to, že je vo veľkom nebezpečenstve. Vtedy mu vraj treba povedať, aby sa pozrel pod siedmu kachlicu. Trúda prisahala na kríž, že bude mlčať ako hrob a tajomstvo len hradnému pánovi vyjavi. Netrvalo však dlho a tajomstvo ju začalo veľmi omínať. Tušila, že ten zvláštny odkaz, čo Ilona svojmu mužovi nechala, nie je nič iné ako nápoveda, kde sa ukrýva nejaký poklad. Hľadala, snorila, spávať nemohla.

KEŽMARSKÝ HRAD

Čierna pani a poklad Imricha Thökölyho

Za panovania Thökölyovcov bol Kežmarský hrad reprezentačným sídlom s množstvom priestranných sál zdobených nástennými maľbami. Stalo sa však, že si pán hradu Imrich Thököly veľmi cisára rozhneval. Na jeho hlavu bola vypísaná vysoká odmena, musel teda z hradu odísť a žiť na úteku pred cisárskymi vojskami. Jeho manželka

Jediný úplne zachovaný hrad na Spiši zo 14. storočia bol pôvodne postavený v gotickom slohu. Nechali ho postaviť Imrich a Štefan Zápoľskovci. Neskôr prešiel rôznymi úpravami, ktoré do neho vniesli renesančné prvky. Svoj zlatý vek zažíval vo vlastníctve Thökölyovcov, ktorí mu prepožičali výrazne reprezentatívny charakter. Z tohto obdobia pochádza aj baroková kaplnka postavená v roku 1658. Posledným súkromným majiteľom hradu bol Ferdinand Reuber, ktorý ho v roku 1702 predal mestu. Po rozsiahlej rekonštrukcii slúži dnes hrad na kultúrne účely a nachádza sa v ňom múzeum.

A v jednu noc naozaj v prízemí hradu pod siedmou kachlicou objavila kľúč. Pod ním ležal kameň s otvorom, kam kľúč poľahky zapadol a otvoril vchod do tajnej chodby. V chodbe stála objemná truhlica plná vzácných a krásnych šperkov, ktoré tu pani pre svojho muža nechala. Pokúšal diabol Trúdu dňom i nocou... Snívala o miestach, kam by sa mohla na staré kolená presťahovať, o háboch a dome, čo by si za utŕžené peniaze mohla kúpiť. Strach jej však stále bránil poklad ukradnúť. Trímala kľúč v zošúverenej dlani každý deň a čakala. V jednu tmavú bezhviezdu noc ozvalo sa búšenie na hradnú bránu. Okamžite spoznala Trúda svojho pána podľa hlasu a vedela,

po čo prišiel. Premkol ju strach a hrôza, no bránu otvorila a odkaz odovzdala, ako bola bývala kedysi pani Ilone sľúbila. Aké však bolo prekvapenie, keď pán Imrich kachlicu zodvihol a žiadny kľúč pod ňou nenašiel. Vytušil Trúdinu zradu a nechal ju vojakmi predviesť. Dušovala sa starena,

že odkaz odovzdala a o ničom inom nevie. Hradný pán sa rozhodol mučením z nej pravdu vypáčiť, no kým sa tak stalo, priblížili sa ku hradu cisárske vojská a Imrich so svojimi vojakmi musel ujsť, aby si holú kožu zachránil. Kým odišiel, zoslal na Trúdu kliatbu smrti za to, že ho v najťažšej chvíli zradila. A skutočne. Ráno našli Trúdu v jej posteli ležať mŕtvu. Odvtedy ju vraj vídať blúdiť chodbami hradu a štrngañ kľúčmi. Vraví sa, že jeden odvážlivec sa ju rozhodol sledovať, našiel truhlicu s pokladom a na znak vďačnosti na tom mieste postavil kaplnku, ktorá tam stojí dodnes.

ČIČAVA

Báthoryčkinovo veno

Keď si krásna Alžbeta Báthoryová 8. mája 1575 povedala vo Vranove svoje „áno“ s magnátom Františkom Nádašdym, dostala do vena neďaleký hrad Čičava, ktorý od 14. storočia patril jej rodine. Práve na tomto hrade sa konala veľkolepá a honosná svadobná hostina, na ktorej sa údajne zúčastnilo viac ako 4 500 hostí. Hrad stál na 319 metrov vysokej a strmej skale v priesmyku nazý-

vanom Poľská brána a strážil obchodnú cestu. Obklopený malebnou prírodou a zároveň nie tak veľmi na očiach ostrému zraku ľudu, stal sa Alžbetiným obľúbeným sídlom a ako sa neskôr ukázalo, zrejme aj mučiarňou. Chýr o jej záfube v mučení mladých dievčín a hrôzostrašné príbehy o tom, ako sa bez bázne a hany kúpe v ich krvi, aby si zachovala večnú mladosť, šírili sa krajinou a doniesli sa aj do Čičavy. Bolo to v deň, kedy sa pod miestnym kostolníkom počas bohoslužieb prepadla podlaha a odkryla hrbu kostí v tajných chodbách spájajúcich kostol s hradom. Odvtedy už nikto neostal na pochybách, že Alžbeta sa krvavým radovánkam oddávala aj vo svojom čičavskom sídle.

Hoci je hrad Čičava dnes už len zrúcaninou, skrývajú sa pod ňou podľa legiend pod jeho rozvalinami obrovské poklady. Hovorí sa tiež, že na hrade miestni pisári viedli Knihu lži a luhárov, do ktorej zapisovali všetky možné i nemožné podvody a klamstvá, s akými sa stretli. Keď v okolí Čičavy niekoho pristihnú pri klamstve, vraj mu povedia: „Aj toto by sa malo zaznačiť do Čičavskej knihy!“ Alžbeta Báthoryová (*7. 8. 1560 - †21. 8. 1614) bola uhorská grófka a najznámejšia masová vrahyňa v slovenských a uhorských dejinách. Legendy hovoria, že sa venovala sadistickým praktikám, pri ktorých sa kúpala v krvi mladých slúžok. Dievčatá vraj páčila horiacimi sviečkami, rozpáleným železom, pichala ich ihlicami, polievala na mraze studenou vodou. Početné sťažnosti viedli k jej zatknutiu v roku 1610. Pochádzala však z mimoriadne váženej šľachtickej rodiny, preto jediným trestom, ktorý jej súd udelil, bolo domáce väzenie na hrade v Čachticiach, kde zostala až do svojej smrti.

Žilo v Ždiari dievča menom Žofia. Mala čierne kučeravé vlasy, alabastrovú pleť a štíhlu vysokú postavu, pre ktorú jej prischla prezývka „Vidla“. O pytačov nemala núdzu, všetkých však vytrvalo odmietala. Čím viac na ňu rodičia naliehali, tým tvrdohlavejšie trvala na tom, že sa vydá iba za takého, ktorý jej srdce láskou rozospieva. Jedného dňa sa do dediny prisťahoval z Poľska mládenec Matej. Chlapec nebol veľmi rúči, mal veľký nos, preto ho už čoskoro v dedine všetci poznali iba ako Havrana. Dal sa k miestnym uhliarom, no

BELIANSKE TATRY

Povešť o Havranovi a Vidle

vedel si aj inak privyrobit. Vyrábala z kovu všakovaké čačky a ozdoby, preto ho miestne parádnice vo veľkej obľube chovali. Keď sa mu Žofka po prvý raz zadávala do očí, zahoreli obaja nežnou láskou a odvtedy sa na stráni za dedinou často vídali. Sedávali pod planou jabloňou a spriadali sny o budúcnosti krehké ani rosa na pavučinke. Netrvalo dlho a miestne jazyčnice chýr o mladých zaľúbencoch do domu Žofkiných rodičov priniesli. Rozhneval sa gazda s gazdinou, či oni dcéru pre takého odkundesa chovali, a Žofku doma na sedem zámkov v komnate zatvorili. Nepomohli prosby, náreky ani presviedčanie, rodičia boli pevne rozhod-

nutí Žofku od Mateja odlúčiť. Raz v noci, keď už gazda s gazdinou zaspali hlbokým spánkom, zabúchal ktosi na okno v Žofkinej izbičke. Za oknom stál Matej – Havran s veľkým batohom, prišiel si svoju milú odvieť. Dievčinu nebolo treba dlho presviedčať. Poháňaní strachom z dopadnutia bežali sa ukryť do hôr. Keď gazdiná nad ránom našla v komôrke iba vychladnutú posteľ, pochopila, čo je vo veci, a hneď svojho muža s čeladkou zburtošila. Osedlali kone a vydali sa mladých utečencov hľadať. Vyzbrojení cepmi a nožmi divoko sa zastrájali príučkou Havranovi. Videli ich zaľúbenci rýchlo sa približovať a začali špiť, že svojim prenasledovateľom neujdu. Zachvátila ich veľká ľútosť a zúfal-

stvo. Tu sa pred nimi z čista jasna zjavila postava akéhosi muža. Rozpoznali v ňom zaľúbenci Žiaroňa, strážcu miestnych hôr, a padli pred ním na kolená s prosbou, aby ich čistou láskou ochránil. Žiaroň vyslyšal ich úprimnú prosbu a povolal víchor, aby Matejovi strhol z hlavy klobúk a Žofke šatku a zanielol ich do priepasti.

Keď ich gazda s čeladkou na samom dne príkrej strže zbadali, s bedákaním usúdili, že utečenci sú už po smrti, a zahalení smútkom vrátili sa domov. Veľmi sa gazda s gazdinou trápili nad stratou dcéry, dlhé dni horké slzy prelievali. I uľútilo sa Žiaroňovi prísnych rodičov a aby ich potešil, nad dvoma najvyššími vrchmi Belianskych Tatier zobrazil ich podobizne, aby im dal najavo, že Matej so Žofkou sú živí a zdraví. Dedinčania si však tento zázrak inak vysvetlili a zjavenie zaľúbencov nad končiarimi za potvrdenie ich smrti považovali. Na znak smútku nazvali končiare Vidlou a Havranom a tak sa volajú dodnes. Keď sa na ne dobre zadívate, môžete v nich vraj zočítať tváre mladých milencov.

utečencov prenasledovať. Keď ich zočil, ani na okamih nezaváhal a do luku šíp založil. Ruka prozreteľnosti však jeho dráhu mierne odklonila a vojvodu Štefana tak pred istou smrťou ochránila. Šíp mu prestrelil rameno presne v okamihu, keď mu do náruče padla krásna Sabína. Na znak ich večnej lásky na tomto mieste vojvodca Štefan založil mesto, ktoré dodnes nosí meno jeho krásnej manželky.

SABINOV

Mesto založené z lásky

pána. Jeho nedôverčivosť voči mužskému pokoleniu však mala svoj dôvod. Mal totiž krásnu dcéru Sabínu, ktorú si strážil ako oko v hlave. Len málokomu sa ju podarilo zazrieť. Prefíkaný vojvoda sa strážcom Kamenice predstavil menom svojho zbrojnoša Gergelya. Vpustili ho do hradu, kde mu miestny kastelán pri spoločnej pijatike krásy mladej devy tak nadšene opisoval, že Štefan veľmi zatúžil ju na vlastné oči uvidieť. Plán sa mu podarilo uskutočniť a keď sa dvaja mladí ľudia pri raňajkách zazreli, okamžite obaja silnou láskou zahoreli. Stretávať sa však mohli iba potajomky, pridobre vedeli, že by rytier Tarczay ich láske nepožehnal. Rozhodli sa preto z hradu utiecť. Prirýchlo odhalil rozzúrený otec Sabínin zosnovaný únos a vydal sa

Hradný pán Šarišského hradu, vojvodca Štefan, rád sa oddával všakovakým kra-tochvíľam. Šťastný však nebol, lebo jeho srdce doposiaľ pravú lásku nepocítilo. Raz však na svojich potulkách krajom zabľúdil ku hradu Kamenica. Patril rytierovi Tarczayovi, ktorý mal povest' nevlúdneho

SLAVKOVSKÝ ŠTÍT

Biele kamzíky

Verte neverte, bývali časy, kedy sa Slavkovský štít označením najvyššieho tatranského končiaru honosil. A ešte v niečom bol výnimočný. Na jeho svahoch sa od nepamäti pásala črieda vzácných bielych

kamzíkov, ktoré pred ľudskou chamtivosťou strážili ako oko v hlave tatranské víly Rojenice. Starostlivo ju závojmí hmly prikrývali zakaždým, keď sa nejaký opovážlivec so zbraňou k čriede čo i len priblížil. V dedine Slavkov žili v tej dobe dvaja vyslúžilí vojaci Borsuk a Čmeľ. Bok po boku kedysi spolu mnohé ľúte boje zvädzali, preto ich už dlhé roky priateľské puto k sebe viazalo. Každý však so svojim životom inak nakladal. Kým Borsuk starostlivo obrábal svoj malý statok, Čmeľ iba peniaze rozhadzoval a večne mal hlboko do vrečka. Preto neustále nové a nové spôsoby vymýšľal, ako peniaze na útratu poľahky získať. Sedí si tak jedného dňa v krčme, posledné groše prepíja, keď sa tu k nemu prišafári miestny špekulant, ktorého pre jeho úlisnú povahu dedinčania Sliziakom volali. Dobré on pozná Čmeľa

Borsuka a ide ho na pochybné dobrodružstvo lanárit. Donieslo sa mu vraj do uší, že Borsuk chce ku statku akúsi horu prikúpiť, no nemá na ňu dosť peňazí. Dobre však vraj vie, kde by ich s troškou námahy mohol získať a rozpovie mu do bodky, čo sa pred krčmou od Sliziaka o bielych kamzíkoch dozvedel. Okúňa sa Borsuk spočiatku, no túžba po hore je väčšia ako nevôľa voči Sliziakovi a nakoniec privolí, že bude Čmeľ pri tej výprave sprevádzať. Vystrojili sa starí druhovia a vyzbrojení lukmi a poživňou, pochodujú do hôr, pripravení vystopovať tú vzácnu čriedu. Pred nimi ustupujú víly Rojenice, ženú kamzíky na bezpečné

a vie aj to, čo vojaka kvári. Začne mu teda akýsi parádny kšeft núkať, na ktorom by vraj mohli dobre zarobiť. Treba im však do partie ešte jedného mocného muža pribrať, čo sa vie dobre s lukom oháňať. Viac prezradiť nechce, lebo v krčme nielen steny, ale aj stoly majú uši. Vonku mu však pošušká, že povesti o čriede bielych kamzíkov, čo sa na pastvinách Slavkovského štítu pasú, nie sú žiadne táraniny a že dobre vie, kde ich treba hľadať. Spomenie si Čmeľ na svojho kamaráta

miesta a o dušu ich závojmi hmly prikrývajú, no Borsuk s Čmeľom sú neúnavní. Na svitaní tretieho dňa slnko zasvietilo tak prudko, že sa hmla roztrhala a vojaci sa ocitli pred čriedou tých najkrajších kamzíkov, aké svet kedy videl. Neprišli ich sem však obdivovať a už aj zakladajú šípy do lukov, pripravení postrieľať všetkých, samcov, samice i mláďatá. Strielajú šíp za šípom, každý sa však tesne pred zvieratom zastaví. Jeden po druhom ich chytá neviditeľná ruka ochrancu Slavkovského štítu Slavoňa. Veľmi je rozhnevaný Slavoň a z plného hrdla lovcov okrikuje.

Ich srdcia sú však príliš zatvrdené a božský hlas si k nim nenachádza cestu. Vtom Slavoň celou silou mohutnou pästou udrie na končiar svojho štítu a odlomí z neho obrovský balvan. Balvan sa rúti obrovskou rýchlosťou, strháva so sebou celú lavínu skál a pochováva pod ňou Borsuka aj Čmeľa. Tak Slavoň obetoval Slavkovský štít a pripravil ho o prvenstvo najvyššieho tatranského končiaru, aby zachránil ušľachtilé zvieratá. Pred zrakmi ľudí ich potom navždy ukryl na oblohe, kde sa dnes občas prechádzajú pozlátené snečnými lúčmi.

Legenda hovorí, že keď knieža Lubina spolu so svojimi synmi dorazil na vrchol 548 metrov vysokého kopca, zostal taký očarený nádherou okolitej krajiny, výhľadom na rieku Poprad a pahorky Ľubovnianskej vrchoviny, že sa tu rozhodol postaviť svoje sídlo a zapredal preto svoju dušu... Podľa tejto legendy každý deň stavitelia usilovne budovali múry hradu, no do rána im ich vždy niekto zbúral. I usúdil knieža, že za tým budú nejaké zlé sily. Vybral sa teda do jaskyne, kde našiel

zlého ducha, ktorý mu sľúbil, že ho nechá hrad dostavať výmenou za jeho dušu. Keď knieža pochopil, čoho sa dopustil, žiadal vraj o radu miestnych mníchov. Tí ho pričýlili u seba v kláštore, kde sa modlitbami mal vymaniť spod zlej moci. To zlé sily rozgnevalo natoľko, že sa rozhodli zhodiť na hrad balvan. Keď sa to knieža dozvedel, začal sa modliť ešte vrúcnejšie, zvonil pritom na zvon a obral tým zlého ducha o moc. Nad podhradím sa však zlý duch vraj zjavuje dodnes v podobe silného severáku, ktorý obyvatelia zaháňajú tak ako zapredané knieža, úprimnou modlitbou... Pravdivosť tejto legendy nebola síce nikdy potvrdená, skutočnosťou však zostáva, že onen balvan, ktorý mal zavalíť nový hrad, tróni vo vodách Popradu pri dedinke Hajtovka dodnes...

HRAD ĽUBOVŇA

Zlý duch

ka drevený predmet zavesený na strope v centre lode, ktorý sa dlho považoval za magické teleso. Legenda hovorí, že bol vyhotovený v časoch cholery niekedy okolo roku 1633 podľa predstavy zo sna. Je symbolickým priestorovým vyobrazením Božieho trónu – Ridvan Jahve, jeho forma evokuje biblické zjavenia Božieho trónu. Popri

Kto neverí na legendy, toho by azda mohlo zaujímať, že podľa doložených archeologických výskumov hrad vznikol na prelome 13. a 14. storočia ako hraničný hrad s poslaním chrániť obchodnú cestu do Poľska. Pravdepodobne ho začal budovať poľský knieža Boleslav, za uhorského kráľa Bélu IV. Z tohto obdobia pochádza kruhová veža a gotický palác na najvyššom bode brala, neskôr doplnený o mladší palác, s ktorým tvoria horný hrad s nádvorím. Iné historické pramene zasa posúvajú dátum založenia hradu o takmer celé jedno storočie a prisudzujú ho Kráľovi Róbertovi z Anjou. V nasledujúcich rokoch hrad častejšie menil svojich majiteľov. Jeho súčasná, čiastočne dochovaná podoba s množstvom zaujímavých expozícií odráža hneď niekoľko stavebných štýlov. Keď teda vyšliapete pagaštanovou alejou pozostávajúcou z 23 mohutných kmeňov vzácneho pagaštana konského s priemerným obvodom kmeňa 198 cm a na chvíľu si na nádvorí

vydýchnete v tieni lipy s úctyhodným vekom 350 – 400 rokov a obvodom kmeňa neuveriteľných 450 cm, môžete začať svoju púť históriou... V bezprostrednej blízkosti hradu sa nachádza národopisná expozícia Ľubovniansky skanzen s 15-timi zachovanými domami, v ktorých svojho času v mieri nažívali Slováci, Nemci, Rusíni, Goralí a Židia. Skanzen je dokonalým obrazom pestrosti života a kultúr v podhradí. Dominantou skanzenu je gréckokatolícky kostolík z Matysovej, postavený v roku 1833. Okrem vzácneho ikonostasu upúta pozornosť návštevní-

kostolíku možno v skanzene navštíviť rôznorodé obytné domy, sýpku, roľnícku usadlosť, stolársku dielňu, kováčsku vyhňu či mlyn s expozíciou tradičných technológií používaných na spracovanie obilia.

JASTRABIA VEŽA

Alžbetkino rubínové srdce

V meste Kežmarku žila jedna rodina. Otec, čižmársky majster, pracoval vo vlastnej dielni a bez väčších problémov živil svoju manželku, ktorá sa mu príkladne o domácnosť starala, aj o dcéru Alžbetku. Alžbetka bola súca na vydaj, no na veľké počudovanie a rozhorčenie rodičov neustále s výberom manžela otáľala. Nebolo to pýchou či

azda priveľkou priberčivosťou. Alžbetkino srdce jednoducho pociťovalo celkom inú neurčitú túžbu, ktorá sa s úlohou manželky nijako snúbiť nemohla. Kežmarčania žili v tomto období spupný, márnivý život, v ktorom bolo mravnosti a spravodlivosti ako šafranu. Veľa sa pilo, veľa smilnilo a kradlo. Alžbetka veľmi túžila ľuďom pomôcť a nejakým spôsobom ich na dobré chodníčky prinavrátiť. Nevedela však ako. Keď ju mať s otcom opäť do sobáša tlačili, rozhodla sa rodičovský dom opustiť. Kráča si Alžbetka neznámym krajom, keď tu pri nej pristaví vznešený koč. Ctihodný pán začne sa dievčiny vypytovať, kamže sa uberá v ústrety noci, a jej odpovede sa mu nevelmi pozdávajú. Keď mu však Alžbetka niekoľkokrát prízvukuje, že túži iba po pomoci ľuďom, ponúkne jej, aby o pomoc požiadala jeho

pána. Netuší Alžbetka, kto ním je, ale cíti, že stratiť nemá čo a domov sa vrátiť nechce. Uháňa koč neznámym krajom až kým sa pred ním znenazdajky neobjavia tatranské štíty. Už-už to vyzereá, že sa koč o skaly roztriešti, no skala sa ako šibnutím čarovného prútika rozostúpi a Alžbetka so svojim záhadným sprievodcom ocitnú sa v jaskyni zaliatej svetlom, pred nádhernou bytosťou s trblietavými vlasmi, odetú v svetlom šate. Jeho meno je Svetloň. So záujmom počúva Alžbetkino rozprávanie a niekoľkokrát sa uisťuje, že je jej úmysel pevný a čistý. Keď sa presvedčí, že Alžbetka to s pomocou Kežmarčanom myslí skutočne vážne, rozhodne sa vyhovieť jej prosbe, premení ju na tmavočervený rubín a drahokam prenesie na vrchol kužeľovej hory. Tu z neho sálala blahodar-

ná žiara, ktorá odvtedy ľuďom v Kežmarku svietila na cestu k dobru, pravde a mravnosti. Veľmi sa zmenili Kežmarčania okúzlení žiarou drahokamu a žili príkladné životy. Mesto prekvitalo, obchodu sa darilo, ba zdalo sa, že karbunkul, ako po svojom drahokam nazývali, nepriateľov rovno spred mestských hradiieb zavracia. Chýr o karbunkule niesol sa krajom staby na vtáčích perutiach. Do mesta prichádzali zástupy pocestných hľadať trochu útechy, ale aj špekulantov a zlodejov, ktorí by drahokam radi ukradli. Kežmarčania si ho však pridobre chránili a cestu k nemu nikomu ukázať nechceli. Aj grófsky syn Hubert prišiel do mesta čo-to o rubíne pozisťovať a zamieril priamo tam, kde sa od veku vekov človek vždy najviac dozvie, do krčmy. Pár dúškov lahodného vína rozviazalo miestnym sedliakom jazyky a keď Hubert nástojil, že si chce klenot iba zblízka poobzerať, ktorýsi z nich mu vraj cestu na končiar, ktorý nazývali Karbunkulovou vežou, predsa len pošepkal. Na druhý deň

ocitol sa pod jej stenou. Červenkastá žiara načisto mu pomútila hlavu. Nestačí sa Hubertovi dívať, chce drahokam vlastniť, aby sa sám mohol v jeho svetle hriať. Trikrát ho zahriakol mohutný hlas strážcu hory Svetloňa, no Hubert už nepočúva, škriabe sa na skalu a už aj na karbunkul siaha. Tu do hory z čista jasna udrie blesk a zrazí chamtivca k zemi. Kým stihne dopadnúť, premení sa na jastraba, ktorý dodnes lieta nad vrchom s tvarom zvláštneho kužela, ktorý po ňom Jastrabou vežou nazvali. A karbunkul? Keď sa nad vrcholom rozplynuli temné mraky, neostalo po ňom ani stopy. Za trest, že cestu k nemu sedliaci za krčah vína zapredali, im ho Svetloň vzal. Alžbetkino rubínové srdce ich prestalo ochraňovať. Do mesta sa vrátili márnivosť, smilstvo, zbojstvo a Kežmarčania ešte dlhé roky nažívali v strachu.

Iná známa povesť o drahokame na Karbunkulovej veži hovorí o pyšnej dievčine, ktorá žila v Kežmarku. O jej srdce sa uchádzal mladý ihlár, no ona ho stále odmietala, pretože sa jej nezdal dostatočne urodzený. Mládenec bol však neodbytný, tak mu uložila neľahkú úlohu. Prikázala mu priniesť jej drahokam z Karbunkulovej veže. Ten však odnepamäti ako oko v hlave strážila Kráľovná Zeleného plesa, ktorá každého opovážlivca, čo sa k nemu priblížil, nemilosrdne zmietla zo skaly. Odvaha mládenca sa jej však

zapáčila, a tak ho nechala prísť až na vrchol štítu až k samotnému drahokamu. Drahokam mal však tiež zvláštnu moc, kto sa ho dotkol, stratil silu a bezvládnym spadol zo skaly. Kráľovná Zeleného plesa však našla v mládenčovi veľké zaľúbenie a poslala víly, aby ho pri páde zo skaly zachytili a priviedli k nej. Zachráneného mládenca potom urobila kráľom Zeleného plesa ako odmenu za jeho nekonečnú lásku k nečestnej pozemskej žene.

SNINSKÝ KAMEŇ

Ako Belzebub duše statočných Sninčanov pokúšal

Sninčania boli známi ako statoční a čestní ľudia. Kým všade inde v kraji prekvital hriech, obracali zraky k Vihorlatu, kde sídli jeho ochranca Iskroň. Ten ich za ich striedmosť pred všetkým zlom ochraňoval. Pánovi pekiel Luciferovi sa to vôbec nepá-

čilo i rozhodol sa Sninčanov na stranu zla zlákať. Povolal svojho verného služobníka Belzebuba a poslal ho na Zem s úlohou zvieŕ niektorého z obyvateľov početného mesta na zlé chodníčky. Zablýskalo sa nad sninským cintorínom a hľa, už tu aj stojí. Počerný páňko v elegantnom obleku, s kopytom namiesto nohy a rohami starostlivo pod klobúkom ukrytými. A už sa k nemu blíži aj jeho prvá obeť. Gazda Vasiľ, ktorý sa na povoze vybral na jarmok. Netrzeplivo naňho ostatní pohoniči pokrikujú, lebo jeho pomalé staré kone

cestu blokujú a boja sa, že kým sa na trhovisko dostanú, všetky dobré miesta už budú obsadené. Ucíti Belzebub príležitosť, nechá sa od gazdu zvieŕ a už sa mu aj zalieča. Vraj či by mu lepších koní treba nebolo. Bolo, bolo, odpovedá gazda, ale peňazí vraj na ne nieto. Na jarmok medzi poslednými dorazil a peňazí veru v ten deň málo utŕžil. Pozve ho teda Belzebub, čo sa za obchodníka vydáva, do hostinca. Kŕmi ho a dobrým vínom nadája a núka mu lepšie kone výmenou za jeden obyčajný podpis na akomsi zdrape papiera. Vasiľ má hlavu vínom pomútenú, nepremýšľa nad zvláštnym obchodom a už-už sa chystá listinu vlastnou krvou podpísať, keď tu zrazu začuje v ušiach neznámy hlas hromžif. Nahnevano a výstražne ho nabáda, aby sa pozrel pod stôl. A naozaj. Keď sa Vasiľ voľky-nevoľky zohne, uvidí

vyšmykol z rúk a roztrieštil sa na viacero malých kameňov. Jeden z nich zapichol sa do Vihorlatu neďaleko Sniny, preto ho dodnes Sninským kameňom volajú.

Belzebubovo kopyto a razom je mu jasné, s kým má dočinenia. Nepochodil Belzebub u Vasíla, nuž to skúsil niekde inde. Na konci dediny v osamotenom domčeku žila bylinkárka Klára. Kedysi sa jej dobre darilo, teraz je už však stará a do hôr na bylinky chodiť nevládze. Navyše ju niektorí majú za bosorku. Ucíti Belzebub aj tu príležitosť zlú myšlienku jej vnuknúť. Zalieča sa jej ešte nástojčivejšie ako predtým gazdovi a veru sa mu aj podarí ju presvedčiť, aby podľa jeho receptu odvar uvarila a na niekoho z dediny kliatbu uvalila. Málo chýbalo a bol by si Belzebub bylinkárku do pekla odniesol. Keď jej však chýbalo posledné slová vyrieť, zjavil sa nad kotlom, kde medicínu varila, Iskroňov duch a pravú identitu pocestného jej odhalil. Zúfa si Belzebub, nechce si pána pekiel rozhnevať, nuž do tretice ešte svoje

šťastie skúsi. Zdá sa, že tento raz si vybral dobre. Muzikant Ignác peňazí večne nemá a keď aj ľudia dobre platia, všetko prehrá v hre s čertovými obrázkami. Pustí sa teda Belzebub s ním do hry v karty. Najprv ho nechá zopárkrát vyhrať, no vzápätí ho o všetko oberie a ešte mu aj peniaze napožičiava, ktoré mu Ignác veru z čoho vrátiť nemá. Vnukne mu teda odvážne riešenie. Pri stole opodiaľ sedí akýsi kupec, bolo by mu isto čo ukradnúť. Stačí len počkať, kým sa preč od ľudí vzdialia, a potom ho zabiť. Ignác veru jakživ nikomu vláska na hlave neskrivil. No teraz je v úzkych a na výber veľmi nemá. Vydá sa teda pod rúškom noci tmavou ulicou kupca sledovať, no prieči sa mu, že by mal taký ohavný skutok vykonať, a preto sa v duchu úpenlivo modlí. Počuje Iskroň jeho modlitbu a poradí mu, aby sa vrátil

do krčmy a zväzok cesnaku si vypýtal. Netuší Belzebub žiadnu lešť, sedí si spokojne v krčme a keď vidí Ignáca prichádzať, verí, že svoju úlohu splnil. Vtom naňho Ignác hodí cesnak a on sa skôr, ako by si stihol plesknúť bičom, ocitne späť v pekle. Rozzúrnil sa ukrutne Lucifer nad neschopnosťou svojho služobníka, vyletel z pekla, utrhol kus skaly na Vihorlate a letel s ňou potrestať Sninčanov. Vytušil Iskroň jeho zámer a poštekľil ho na rebrách plamenným jazykom. Balvan sa Luciferovi

KAPUŠIANSKY HRAD

Ako sa mitrha stala doktorom

Na sopečnej vysočine Dubník nad Kapušianmi čnie od dávnych vekov Kapušiansky hrad. Patril rôznym šľachtickým rodom. Niektoré si kráľovský majestát vážili, iné menej. Svojho času tu vraj žili istí Kapiovci. Bratia mali už všeličo na rováši, no kráľ Matej všetko milosrdne prehliadal. Až kým sa mu nedonieslo do uší, že sa mu tí nactiutírači za chrbtom posmievať a jeho syna Janíka pankhartom nazývajú.

To im odmietol prepáčiť. Poveril teda oddaného a udatného vojvodu Zápoľského, aby zostavil vojsko a šiel Kapiovcom do Kapušian príučku uštedriť a hrad zbúrať. Vytiahol Zápoľský so svojimi vojakmi do boja a už sa nedozvedel, že kráľovho synčeka akási pliaga postihla a smrť mu sedí na jazyku. Nepomohli zástupy lekárov, učencov, vediev ani bylinkárov, chlapec chorľavel čím ďalej tým

väčšmi. Doniesol sa tento smutný chýr aj ku Kapiovcom a tí vycítili príležitosť, ako si rozhnevaného kráľa udobriť. Dali dokopy poklad drahocenností, no sami dobre vedeli, že zlatom a drahokamami si u kráľa Mateja zľutovanie nevyprosia. Vtedy zazreli starého paholka akúsi chudú mitrhu zo stajne vyvádzať. Ťažko by ju niekto nazval koňom. Chudá bola, kostnatá, len o niečo vyššia od kozy. Kapiovci

ju však nechali vyumývať, podkuť, vyleštiť jej kopýtko a ušit nádherný postroj. Takto vystrojeného pejka potom poslali na dvor kráľa Mateja. Správne predpokladali, že ich truhlicu s pokladmi kráľ odmietne. Sluhom sa však zapáčil drobný koník, ktorého spolu s truhlicou na hrad priviezli. Veľmi ho chceli princovi Janíkovi ukázať, ten bol však taký slabučký, že už ani hlávkou zo zlatých perín nedvíhal. Priviedli ho preto potajme k princovej posteli. Keď Janík začul veselé zaerdžanie a pocítil na sluchách chlpatú konskú papuľku, ako zázrakom sa rozosmial a vyzdravel. Kráľ Matej Kapiovcom odpustil, zahrnul ich mnohorakými pokladmi a vojvodu Zápoľského zbavil jeho povinnosti Kapušiansky hrad zboriť. Koníka, čo vyliečil malého princa, ustanovili na kráľovskom dvore doktorom.

SPIŠSKÝ HRAD

Bezruká Hedviga

Obyvatelia Spišského Podhradia a Spišskej Kapituly dlhé roky tešili svoj zrak pohľadom na mohutnú scéneriu hradu, ktorý obýval dobrý a spravodlivý kastelán Filip. S nikým sa nespóril, s kráľom dobre vychádzal, a preto sa jeho poddaným v podhradí dobre žilo. Chovali v úcte pána, ktorému umrela žena a zanechala mu malú dcéru Barborku. S jej výchovou mu pomáhala sestra

Hedviga. Na iný život bola veru zvyknutá. O zábavu a spoločnosť rytierov bola na Spišskom hrade veľká núdza, nuž sa schytila s potulným spevákom a básnikom Leškom. Jedného dňa sa do susedného Ľubovnianskeho hradu prísťahoval nový pán Mikuláš. Predchádzala ho povest' lúpežného rytiera a netrvalo dlho, veru sa na obchodných cestách medzi podhradím a zvyškom kraja začali množiť zlodejstvá a výtržníctva. Kastelán Filip neváhal a aby vo svojej dŕžave poriadok nastolil, chystal sa zlodejov pochytať. Mikuláš mu však stále unikal. Jedného večera, keď Filip so svojimi vojakmi opäť zlodejov po chotári naháňal, uchýlil sa Mikuláš ku strašnej ľsti. Preobliekol svojich kumpánov za komediantov a takto sa do hradu votrel. Hedviga sa potešila nečakanému rozptýleniu, keď však videla, že komedianti za nič nestoja, utekala sa utešiť do náruče milého Leška. Na Barborku ani len nepomyslela. Až keď jej nikde nebolo, pochopila, že si ju tí komedianti so sebou museli odviešť. Márne si trhala vlasy a ronila slzy, dievčatko bolo preč. Na príkaz samotného kráľa práve v tú noc zaútočil Filip s vojakmi na hrad naničhodného Ľubovnianskeho pána. Uprostred ľúteho boja dopadol pred nohy kastelána krvavý batôžtek, v ktorom si rozpoznal svoju mŕtvu dcéru. Ľubovnianskych pobili Spiš-

skí do posledného chlapa, pána Mikuláša rozsekali na kúsky, no Filip sa z víťazstva netešil. Odniesol si Barborku na Spišský hrad a v srdci nemal kúska radosti ani odpustenia. I vyriekol v hneve strašnú kliatbu, aby jeho sestry ruky odpadli, keď nevedeli Barborku chrániť. Po poslednom slove akoby do Hedvigy udrel blesk. Rozbehla sa a skočila z hradných hradieb. Odvtedy hrad starostlivo stráži. Obyvatelia Spišského Podhradia a blízkej Spišskej Kapituly ju podchvíľou vidia túlať sa po hradbách hlasno nariekať a roniť veľké slzy. Utrpieť si ich však nemá čím...

ZBOROVSKÝ HRAD

Prefíkaný hradný pán

Za Juraja Rákociho bol pánom Zborovského hradu staručký Gašpar Šeredy. Hovorí sa, že si svoje sídlo budoval s takou láskou a starostlivosťou, že sa chýr o jeho kráse niesol krajinou spolu s vánkom, čo povieval od východu na západ a od severu na juh. I dopočul sa o ňom aj sám Rákoci. Očarený krásou, ktorú na Zborove našiel, rozhodol sa hrad kúpiť. Gašpar o jeho ponuke nechcel ani počuť, nepatrilo sa však váženému šľachticovi nahlas odporovať. Preto sa naoko zatváril, že taká možnosť tu aj je, no uložil si jednu podmienku. Hrad vraj predá za tridsaťtisíc sedmohradských dukátov, vyrazených v tom istom roku a na všetkých musí byť Rákociho podobizeň. Neveril ani na okamih, že by sa Rákocimu niečo také mohlo podariť splniť. Do roka a do dňa však na hradnom nádvorí zastali sedmohradské rebrináky s dukátmi, čo do bodky spĺňali všetky Gašparove podmienky. Ne-

vedel sa Gašpar zmieriť s predajom svojho domova, chytil sa za srdce a na mieste umrel. Splnila sa mu tak aspoň jedna túžba. Jeho duša spočinula na Zborovskom hrade.

LEVOČA

Levočská biela pani a zrada z lásky

I zahorela spanilá Júlia slepou láskou k milencovi z nepriateľského vojska. Pod rúškom noci mu kľúčom ukradnutým richtárovi tajné dvere v hradbách otvorila v nádeji, že svoju lásku spečatia. Spolu s ním sa však do hradu vrátilo aj vojsko nepriateľa... Na znak zrady Júliu uväznili a odsúdili ju na smrť sťatím. Posledný raz uzrela svetlo sveta v roku 1715. Odvtedy jej duša pokoja nevie nájsť a občas sa nešťastná oblečená v bielom po hradných múroch prechádza...

Juliana Korponaiová-Géciová

Levočská legenda sa zakladá na pravdivých historických súvislostiach. Juliana Korponaiová-Géciová bola uhorská šľachtičná obvinená z vlastizrady. Počas stavovských povstaní Františka II. Rákociho bola milenkou kuruckého veliteľa, baróna Štefana Andrášiho. V roku 1712 mala prijať listy od kuruckých emigrantov

s výzvou na nové proticisárske povstanie, určené povstaleckým veliteľom. Pri výsluchu tvrdila, že ich spálila. Zatkli ju a uväznili na hrade Červený Kameň, neskôr ju previezli do Rábu, kde ju mučili a postavili pred súd. Popravili ju na trhovisku v Rábe 25. septembra 1714 sťatím. Pokiaľ ide o údajnú zradu, ktorej sa mala v Levoči dopustiť, z najnovších poznatkov historikov vyplýva, že bránu v obliehanom meste neotvorila. Štefan Andráš i v skutočnosti do mesta doručil len oznámenie a listy o predbežnom rokovaní o kapitulácii jeho obrancom. Mesto vraj kapitulovalo dobrovoľne po dohode mestskej rady s cisárskym generálom.

LIPOVCE

Kamenní milenci

Nedáľeko Prešova nachádza sa obec Lipovce. Nad obcou týči sa hrad, kde kedysi žil pán, čo mal syna súceho na ženenie. Jedného dňa strhla sa nečakaná búrka a syna hradného pána prichýlili v chyži v osade. Tu mu priniesla teplé mlieko krásna dievčina, ku ktorej na prvý pohľad zahorel nekonečnou láskou a ona jeho city opätovala. Keď však búrka pominula a on sa musel vrátiť domov, čakal ho doma otec so zlou novinou. Vraj mu našiel konečne nevestu. Nepomáhal vzdor ani prosby, otec mu svadbu s ušľachtitou dievčinou urodzeného rodu vystrojil. Zvesť o sobáši sa niesla od domu k domu, až kým sa nedostala k dievčine, čo mu v búrke mlieko podala. Utekala sa teda večer presvedčiť, či sú reči o sobáši pravdivé. Vyliezla na skalu v blízkosti hradu a keď ho videla rúču nevestu v tanci vykrúcať, puklo jej srdce. Telo jej pozvoľna chladlo a menilo sa na kameň, až kým sa nepre-

menilo na vápencovú sochu. Ženich však nevedel dať svoje áno dievčine, ktorú nemiloval. Vybehol z komnaty a rozbehol sa za svojou skutočnou láskou. Keď ju videl premenenú na kameň, vkázol do jej náručia a prosil ju o odpustenie. Jeho slzy rozpustili vápenec a stal sa jej súčasťou. Takto tam svorne stoja dodnes.

Vápencové súsošie milencov nájdete v malebnej lokalite Kamenná baba v blízkosti Lačnovského potoka. Je dlhá približne dva kilometre a jej steny dosahujú až do sto metrov. Nachádza sa tu niekoľko bizarných kamenných útvarov. Okrem milencov sú to napríklad Mojžišov stĺp, Komín či Kamenná baba.

Počiatky histórie tohto hradu siahajú do prvej polovice 15. storočia. Donedávna sa usudzovalo, že ho zbúrali v roku 1711 po potlačení kuruckého povstania. Neskôr sa ukázalo, že táto domnienka je chybná, nakoľko sa objavil jeho pôdorys z roku 1767. Podľa všetkého padol za obeť požiaru, ktorý okrem neho zničil takmer celé centrum mesta. Jeho pozostatky sa nachádzajú v kaštieli a v gotickom presbytériu farského kostola. Obrovskú pozornosť však dodnes púta najmä hradná veža. Vraj sa spopod nej ozývajú po nociach slastné vzdychy. Pochádzajú od krásnej Ajky, ktorú zavraždili stropkovské ženy, lebo im zvädzala mužov.

STROPKOVSKÝ HRAD

Hriešna Ajka

Stropkovské ženy sem preto dodnes nerady púšťajú svojich mužov, pretože Ajkine vzdychy majú byť natoľko vzrušujúce, že muži zabudnú na svoje manželky. O Ajke sa nezachovali pekné zmienky. Hovorí sa, že to bola žena ľahkých mravov, ktorá sa aj na vlastnej svadbe viac zabávala s inými mužmi, ako so svojím vlastným.

TATRANSKÉ PLESÁ

Zlatá kačka, drahokamy a duch mŕtvej víly

Za siedmimi horami, za siedmimi dolami žil na dne najväčšieho oceánu kráľ všetkých morí. Keď sa raz prechádzal po hladine a obdivoval krásu svojho panstva, priletela k nemu prekrásna tatranská víla. Zahorel kráľ preveľkou láskou a žiadal krásavicu, aby sa stala jeho ženou a naveky s ním žiť ostala. Aj kráľ bol víle milý, no život na dne mora a bez krásnych tatranských štítov si veru predstaviť nevedela. Vrátila sa teda späť do Tatier a na kráľa všetkých morí s obrovským smútkom spomínala. Radil sa kráľ so svojimi radcami, ako by sa do ďalekých

Tatier najjednoduchšie dostal, aby svoju milú aspoň kúskom oka zočil. Mudrci mu poradili podmorský tunel vyhĺbiť, ktorý by popod celý kontinent až do Tatier viedol. Urobil tak kráľ, ponoril sa s tisícokou škriatkov pod hladinu mora a jedného dňa sa zjavil v domove tatranskej víly. Potešila sa jeho prítomnosti, no ani teraz s ním do jeho kráľovstva odísť nechcela. Ohrdnutý kráľ sa rovnakou cestou vrátil domov. Aby sa aspoň z času na čas mohol pohľadom na krásnu vílu potešiť, zanechal tu na mnohých miestach morské oká, ktoré Tatraci plesami nazvali. Zelené

pleso je jedným z nich. Hovorí sa, že na jeho dne sa nachádzajú hromady zlatých vajec. Po stáročia ich sem nosí znášať čierna kačka vždy v noci na sviatok sv. Jána. Priletí, sadne si na vodu a znesie jedno zlaté vajce. Povráva sa, že čierna kačka je v skutočnosti zakliata dievčina, ktorú takto potrestal zlý čarodejník, lebo sa priečila stať jeho ženou. Vyslobodiť zo zakliatia ju môže iba statočný mládenec, na ktorého tu každý rok v dvadsiaty štvrtý

júnový deň čaká. Obrovský poklad sa má ukrývať vraj aj na dne Satanovho plesa. Zámerne ho tu utopil istý kráľ, ktorého čakal boj s nepriateľom. Aby v prípade porážky svoje bohatstvo pred protivníkom uchránil, vhodil ho do jazera. Za jasnej noci sa v mesačnom svite hladina jazera ligoce zlatistým svetlom. Je to odlesk zlatých dukátov ležiacich na dne plesa. Okolo Štrbského plesa zase možno pri splne uvidieť vznášať sa zamilovaný pár. Sú to duchovia víly a princa, čo kedysi na jeho dne našli smrť. Tam, kde sa dnes nachádza Štrbské pleso, boli vraj kedysi plesá dve. V jednom žila víla a v druhom princ, ktorí našli v sebe zaľúbenie a stali sa milencami. To rozhnevalo kráľovnú, ktorá si sama nároky na princa robila. Aby sa mu pomstila, nechala vypustiť vodu

z jeho plesa. Urobila to práve vtedy, keď sa tí nešťastníci na jeho dne milovali. Bez vody žiť nemohli, nuž zahynuli. Ich duchovia sa však dodnes v spoločnom tanci a objatí vznášajú nad hladinou druhého plesa. Vidieť ich však môže iba ten, kto v srdci chová čistú lásku.

HANIGOVSKÝ HRAD

Travič v mnišskej sutane

Hanigovský hrad zažíval rušné obdobie. Jeho majitelia sa menili rýchlejšie ako ročné obdobia, pod jeho múrmi zvädzali sa boje o majetky a lásku. Niekedy v tomto období prišiel na Slovensko z Vatikánu akýsi páter Francesco. Zlé jazyky o ňom tvrdili, že sa vyzná v jedoch a s ich pomocou vraj nejeden majetkový spor už

ukončil. Hradným pánom v Hanigovciach bol vtedy istý Mikuláš Tarczay, ktorého úspech a honor ostatných šľachticov na kráľovskom dvore veľmi omíňal. Rád by sa aj on tešil priazni kráľovskej priazni, príležitosť svoju statočnosť a oddanosť kráľovi dokázať však stále neprichádzala. Vytušil prešibaný páter Tarczayovu slabosť a votrel sa mu do priazne. Spoločne strašný plán zosnovali, pri ktorom mali

všetci ctení šľachtici z okolia strašnou smrťou zahynúť. Pán Hanigovského hradu postavil pre pátra Francesca alchymistickú dielňu a prideliť mu osobnú stráž. Jedno sa pátrovi uprieť nedalo. Bol múdry a sčítaný, svoje vedomosti však na nepekné činy zneužíval. Aj teraz sa krčí nad kotlom s diabolským výrazom v tvári a čosi v ňom varí. Z kotlíka stúpa žltá omamná para. Bude to odvar z akejsi huby, ktorú vtedy čiernym pavúkom volali. Jej jedovatosť je rafinovaná, pretože iba veľmi pomaly postupuje, obeť niekoľko týždňov kvári bez toho, že by sa objavili akékoľvek príznaky. V skutočnosti mu však už postupne obličky rozožiera a mení ich na sito. Po istom čase už úbožiacovi, čo sa odvaru z nej napil, nieta pomoci, no príčiny smrti sa nik nedopátra, lebo čierny pavúk nevoní ani nezapácha a ani nijako nechutí. Presne takúto smrť plánuje naničhodný páter s hradným pánom pre všetkých, ktorí ho v počtách a hodnostiach predstihli. Osud si však s Mikulášom Tarczayom nepekne poihral. Kým diabolský plán stihli uskutočniť, povolal ho kráľ Ľudovít II. do boja, aby s ním bok po boku Turkov kántril. Vyzbrojil sa teda dýkou a dlhým mečom, naložil na seba brnenie a s odvahou sprevádzal svojho kráľa. Sudičky mu však pri kolíske dlhý život nepredpovedali. Ostrý turecký šíp prerazil jeho tenké

brnenie a Mikuláš padol k zemi mŕtvy. Už sa nikdy nedozvedel, že svojím telom šíp zastavil, ktorý bol určený Ludovítovi, za čo ho panovník po smrti odmenil, keď jeho dcére Anne Tarczay Hanigovský hrad na znak vďaky za hrdinský skutok jej otca podaroval. A páter Francesco? Keď sa chýr o smrti hradného pána do Hani-goviec doniesol, pobalil si svoje pekelné mastičky a utekal kade ľahšie.

Malý slovník víl, duchov a strašidiel

Bazilišek

Bájne zviera s pôvodom v staroveku. Mal podobu štvornohého kohúta s chvostom hada a bielym diadémom na hlave. Narodil sa z guľatého vajca starého kohúta zahrabaného v hnoji, ktoré vysedela žaba lebo had. To vysvetľuje aj baziliškov nepekný vzhľad. Nepekný je aj jeho charakter. Svoje obete premieňa svojím horúcim dychom a pohľadom na kameň. Usmrtiť ho vraj môže iba kikiríkание kohúta.

Bes

Starobylý slovanský démon stotožňovaný s diablom. .

Biela pani

Dáma odetá v bielom sa zjavuje na rôznych miestach. Často ju možno stretnúť na hradoch, zámkoch, kaštieloch alebo v blízkosti studničiek a kaplniek. Biely šat symbolizuje smútok. Biele pani nie sú nebezpečné a ich duše sa zjavujú najmä tam, kde sa im stala nejaká nepravosť. Najznámejšiu môžete zazrieť na hradobných múroch v Levoči.

Bludičky

Nebezpečné bytosti, ktorým sa treba vyhýbať najmä po zotmení. Pocestných vábja na nesprávnu cestu jasným zelenobielym alebo modrým svetlom. Niekedy ho zámerne zavedú k močiaru, odkiaľ niet návratu. Vraví sa, že sú to duše mŕtvych nepokrstených detí alebo duše čarodějnic.

Bogynky

Zlé víly, o ktoré sa môžete potknúť najmä vo Vysokých Tatrách. Ich najväčšia koncentrácia bola zaznamenaná v okolí Ždiaru. Objavujú sa po západe slnka za tmy a kradnú ľudské deti.

Bosorky

Zlé ženy nepekného vzhľadu s krivým nosom a bradavicou radi škodia ľuďom. Ochrániť sa pred nimi môžete rôznymi magickými formulami.

Čert

Pekelník, ktorý sa zjavuje medzi ľuďmi v peknom obleku s klobúkom a s fičúrkymi fúzami. Je to známy pokušiteľ, zvádza ľudí na zlé skutky a snaží sa od nich vymámiť dušu podpísaním listiny vlastnou krvou. Spoznať ho možno podľa

sírového zápachu a kopyta. Dokáže sa premeniť na mačku, havrana, capa, čierneho psa alebo koňa bez hlavy.

Čierna pani

Nevlastná mladšia sestra Bielej pani sa zjavuje v dlhom čiernom rúchu. Ak ju zočíte v čiernych rukavičkách, niekto zomrie. Biele rukavičky, naopak, znamenajú dobré správy.

Divožienky

Lesné bytosti s dvojakým charakterom. Niektoré sú dobré, iné kradnú ľudské deti a zamieňajú ich za svoje, ktoré sú škaredé a majú veľké hlavy. Pozor na ne by si mali dávať najmä mladí muži, ktorých si radi berú za manželov.

Drak

Obýva jaskyne a skalné dutiny. Často má niekoľko hláv, z ktorých pľuje ohnivé plamene. Je symbolom boja dobra so zlom a neresťou. Jeho prítomnosť vám prezradí piskot, sipot a syčanie.

Mora

Nočný prízrak, ktorý po nociach dusí ľudí v spánku a škodí zvieratám aj rastlinám. Možno si ju nakloniť tak, že jej darujete čerstvý chlieb. Dá sa tiež pred ňou chrániť zrkadielkom, ktoré jej treba nastaviť, aby v ňom sama seba uvidela.

Permoník

Odveký spoločník baníkov žil všade tam, kde sa ťažilo zlato a striebro. Spoznať ho možno podľa malého vzrastu, veľkej hlavy s kuželovou čiapkou

a kahanca. Baníci ho chovali v úcte a nikdy si ho nechceli pohnevať.

Poludnica

Duchovná bytosť, ktorá stráži svätosť poludnia, keď slnko vystupuje vysoko nad hory. Na Slovensku berie na seba podobu starej ženy zahalenej v plachte. Strašievali sa ňou deti, ktoré nechceli obedovať.

Rarášek

Malý domáci duch, ktorý môže mať podobu trpaslíka s červenou čiapočkou, ale aj lasičky či pavúka. Spomedzi domácich duchov sú vraj najmenej nebezpeční, radi však stvárajú drobné pestvá. Zámerne premiestňujú a strácajú veci a majú na svedomí aj nakopnuté palce. Dočasne si ich vraj možno nakloniť lúbeznou hudbou, úplne prevychovať ich však nemožno.

Skalník

Na Dušičky a sviatok Všetkých svätých ho môžete stretnúť kdekoľvek v skalách. Tento skalný duch sa zjavuje často s trojitou krkavčou hlavou, z ktorej srší oheň.

Stodolník

Stodolníka poznajú najmä gazdovia a sedliaci. Ide o vysokého muža so širokým klobúkom a železnými kostami. Je patrónom a ochrancom hojnej úrody.

Škriatok

Človek malého vzrastu a domáci duch, ktorému

sa prisudzuje zlomyseľný charakter. Často na seba berie podobu čierneho kurafa alebo červeného ohnivého kohúta. Ak sa vám nasťahuje do príbytku, budete mať sedem rokov šťastie, no potom vaše duše pripadnú pekle.

Upír

Podľa slovanskej mytológie sú upírmí ľudia, ktorí zomreli nečistým spôsobom pri samovražde, poprave alebo inej nevhodnej smrti. Naši predkovia tiež verili, že sa upírom môže stať osoba pochovaná bez náležitých obradov, napríklad, ak nebola pokrstená. Upír potom v noci vylieza z hrobu a živí sa ľudskou krvou. Rozpoznať ich možno podľa špicatých uší, bledej tváre a výrazných očných zubov.

Víly

Víly sú krásne štíhle bytosti, ktoré sa často zjavujú na horských lúkach či pri vodných hladinách. Slovenské víly vraj predstavujú duše dievčín, ktoré zomreli po zasnúbení a teraz sa nepokojné túlajú po nociach. Ide o krehké stvorenia milujúce spev, hudbu a tanec. Niektoré sú dobré, sú však medzi nimi aj také, ktoré poľujú na mladých mužov a potom ich utancujú k smrti.

Vikolak

Tohto netvora môžete stretnúť na Slovensku pri splne, teda dvadsaťosem dní v roku. Ide o človeka, ktorý sa vtedy mení na krvilačné zviera a pácha rozličné zlé skutky. Najčastejšie sa túla po horách a zabíja ľudí. Rozšírili sa najmä v stredoveku v období hladomoru, kedy sa aj medzi

ľuďmi vyskytli prípady kanibalizmu. Súviselo to vraj s duševnou chorobou lykantropiou, pri ktorej postihnutí verili, že sa dokážu zmeniť na vlka.

Vodník

Duch vodnej ríše obýval oddávna riečne toky a jazerá v krají, najčastejšie v blízkosti mlyna. Staral sa o dušičky utopencov, alebo, ak bol zlý, sám ich topil a potom v hrnčekoch pod pokrývkou ukrýval. Vraví sa, že vodníci boli pôvodne anjeli, ktorí sa nejakou voči nebeskému rádu previnili a za to ich zvrhli do vody. Dnes ich môžete stretnúť na Domaši, kde pravidelne odomykajú začiatkom leta jej vody.

Zmok

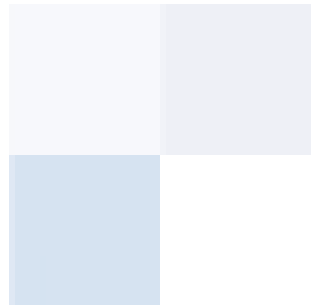
Tento zlomyseľný škriatok si vraj rád uťahuje z ľudí. Niekedy aj nosí nešťastie. Vie ho však zahnať kohútie kikiríkание. Ak ho niekde stretnete a nasťahuje sa vám do domu, treba ho odnieť tam, kde ste ho našli. Pri tom nesmiete slovka prerieť ani sa otočiť.

EURÓPSKA ÚNIA

regionálny
operačný
program

Európsky fond regionálneho rozvoja „Investícia do vašej budúcnosti“

Súbor systematických informačných a propagačných materiálov o PSK

Projekt je spolufinancovaný z prostriedkov Európskej únie, Regionálny operačný program, Prioritná os 3 Posilnenie kultúrneho potenciálu regiónov a infraštruktúra cestovného ruchu, Opatrenie 3.2 Podpora a rozvoj infraštruktúry cestovného ruchu – neinvestičné aktivity v cestovnom ruchu.